кн. 13, Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2024
ISSN 2367-8712 (Print)
ISSN 2738-8840 (Online)
DOI: 10.54664/NOWS1768

Стефанка Василева

ПРИМЕРИ ЗА ЕЗИКОВА ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В УСТНАТА РЕЧ НА ДЕЦА И ВЪЗРАСТНИ, ИЗУЧАВАЩИ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ВТОРИ ЕЗИК В НЕМСКА ЕЗИКОВА СРЕДА

Stefanka Vasileva

EXAMPLES OF LINGUISTIC INTERFERENCE IN THE SPEECH OF CHILDREN AND ADULTS LEARNING BULGARIAN AS A SECOND LANGUAGE IN A GERMAN-SPEAKING ENVIRONMENT

Abstract: This article examines examples of linguistic interference in the speech of children and adults learning Bulgarian as a second language in a German-speaking environment. It analyses examples of interference errors at different linguistic levels: phonetic, grammatical, lexical and syntactic, caused by the influence of the first (German) language. An attempt is made to predict some possible errors on the basis of a comparative analysis of some linguistic features in the two languages.

Keywords: linguistic interference, Bulgarian as a second language, first language influence, error prediction.

Целта на настоящата статия е да се онагледят някои повтарящи се трансферни влияния и интерферентни езикови грешки, допускани от деца и възрастни, изучаващи български език, чрез конкретни примери от тяхната устна речева продукция. За кон-

кретните обучаеми немският език (НЕ) се явява първи език (Е1), обучението се провежда в немскоезична среда, а езикът-цел или вторият език (Е2) е български, като тези два неродствени езика се овладяват паралелно от най-ранна възраст при някои от обучаемите деца.

Ще бъде направен опит за типологизиране и прогнозиране на интерферентните грешки, резултатите от които могат да послужат на преподаватели по български език като втори/чужд, да изградят по-ефективна стратегия за преподаване. **Обект на наблюдение** е устната реч на деца на възраст между 6 и 12 години със следния профил:

– с един или двама родители от български произход,

– посещаващи немски детски градини от най-ранна възраст (приблизително на година и половина),

– със симетричен или асиметричен билингвизъм,

както и устната реч на възрастни обучаеми в периода на обучението им по български език (БЕ), съответстващ на нива А1 – А2 според Общата европейска езикова рамка, (ОЕЕР).

Документираният езиков материал и наблюденията са събирани и записвани от автора в периода от 2011г. насам от ученици на възраст между 6 и 12 години, изучаващи БЕ като втори в Българското училище „Ние врабчетата“ в гр. Щутгарт, Германия, както и от възрастни носители на немския език, изучаващи БЕ като чужд в индивидуална форма на обучение. Без претенции да бъдат разгледани изчерпателно всички наблюдавани езикови отклонения, авторът се опитва да щрихира едни от най-често проявяващите се тенденции в устната реч на обучаемите. В примерите на обучаемите деца е посочена тяхната възраст, а в тези на възрастните – нивото на владеене на езика, в периода, в който е отчетено отклонението от нормата.

Явлението *езикова интерференция* има толкова разнообразни прояви, колкото са и обучаемите на чуждия език. Въпреки това, различните видове интерференции могат да бъдат обединени от общи характеристики, които А. Петкова обобщава така: „С явлението интерференция се означават онези примери на откло-

нения от нормите на езика, които се появяват в речта на билингви поради това, че владеят повече от един език, т.е. в резултат на езикови контакти“ (Петкова 2010: 241).

Отклонения от нормите в речта се наблюдават на всички езикови равнища. Наред с конкретни примери, ще бъдат обобщени и някои очертаващи се тенденции, които авторът наблюдава сред учениците си.

На **фонетично ниво** при децата билингви значително по-рядко се забелязват интерференции, особено ако усвояването на БЕ се случва от най-ранна детска възраст, паралелно с езика на заобикалящата среда. Това обстоятелство може да се обясни с натрупаните знания и опит относно езикоусвояването от сферата на психолингвистиката. Такива са например случаите, в които деца от смесени семейства общуват с всеки един от двамата родители на неговия Е1, ситуация, която най-често води до симетричен билингвизъм. При възрастни обучаеми с ниво на владеене на БЕ А1-А2 се наблюдават особености, които при системни и целенасочени тренировки отшумяват на по-високо езиково ниво:

– поради влиянието на НЕ, в който отсъства звукът [*Ъ*], в устната реч, той звучи по-близко до звука [А], когато не е под ударение, напр.:[подар**а**к], [кам**а**к], [пиш**а**т] и др.

– поради влиянието на НЕ звукът [Р] се произнася от обучаемите увуларно, т.е. чрез увулата, а не както е характерно за книжовния български език чрез вибриране на езика. Интересно е да се отбележи, че в различни немски местни говори (като напр. в Бавария и др.) звукът [Р] се произнася чрез вибриране на езика. Авторът няма наблюдения върху това как деца, носители на този местен немски говор, се справят с българския звук [Р].

Някои от интерферентните грешки на **морфологично ниво** често се назовават от неспециалисти като „смесване на езиците“. Този тип грешки затруднява комуникацията в случаите, в които събеседниците на обучаемите разбират само един от двата контактуващи езици. Примери:

– граматична адаптация на немски думи с български морфеми, при която се съчетава корен на думата от НЕ с окончание на БЕ:

Ще те ****бещраф****нат, ако нямаш* ****хаусауфгабе****та.* (bestrafen- наказвам, Hausaufgabe - домашна работа), (ученик, 8 год.),
Мога ли да ****кип****вам прозореца? (kippen – накланям),* (ученик, 9 год.),
Трябва да ****абширайб****вам в тетрадката.* (abschreiben – преписвам), (ученик, 9 год.),
Той е един такъв…постоянно ****ангеб****ва.* (angeben – перча се, надувам се), (ученик, 11 год.),
****Бухщабир***вай, моля! (buchstabieren - произнасям буква по буква), (ученик, 10 год.).

– интерференции при възвратните глаголи: поради несъответствието на категорията *залог* при глаголите в двата езика. Влиянието на немски глаголи може да се наблюдава и в двете посоки:

Информацията ****базира на*** *официални източници.* (възрастен, ниво А2) вместо **се базира на*. (basieren auf – базирам се на)
Свикнах ****се*** *да спя в градината.* (sich gewöhnen – свиквам)

– влияние на инфинитивните конструкции в НЕ върху глаголните конструкции в БЕ:

Аз ***искам *ходи*** *на българско училище. (Ich möchte in die bulgarische Schule gehen.),* (ученик, 6.год.). В НЕ конструкциите с модален глагол се образуват от спрегнатия модален глагол (*möchte*) + инфинитива на основния глагол (*gehen*). Освен това липсва свързваща частица, каквато има в БЕ (*да*) и която по аналог се пропуска в изречението на БЕ.

Като неутрална, подобна на немския инфинитив, от детето се възприема формата за 3. л., ед.ч. на българския глагол (ходи).
Аз ****можам *скача*** *сама. (Ich kann alleine hüpfen.),* (ученик, 6 год.).

– интерференции при формообразуване: под влияние от немските модални глаголи не се отчита изключението в БЕ при глагола „трябва“:

Аз ****трябвам*** *да ходя на лекар./ Ти* ****трябваш*** *да помагаш на мене.* (ученик, 7 год.).

На **лексикално ниво** също се наблюдава богато разнообразие интерферентни грешки при обучаемите. Необходимо е да се отбележи, че тук се посочват само примери, при които според автора съществува най-голяма вероятност те да се появяват поради влияние на Е1 върху продуцираната на БЕ реч.

– употребяване на думи и цели изрази от Е1 в изречения на БЕ:

Тази кукла е от моята ****ома****. (от нем. „Ота“ – баба), (ученик, 6 год.),*
Аз имам ножица в моя ****мепхен****. (от нем. „Mäppchen“ - несесерче), (ученик, 7 год.),*
Ти имаш ли ****тишкикер*** *вкъщи? (от нем. „Tischkicker“ - футбол на маса), (ученик, 8 год.).*

– буквален превод на устойчиви словосъчетания и фразеологизми от НЕ на БЕ:

Какво е твоето хоби? Аз ****играя _ пиано****. (Ich spiele Klavier.),* (ученик, 7 год.). В НЕ глаголът *„spielen“* , който означава *„играя“,* но и *„свиря на муз. инструмент“*. Тук освен

употребата на грешния глагол, се пропуска и предлогът *„на“* под влияние на немския преходен глагол.

Аз имам страх от чудовища. ****Ти имаш ли страх_?*** *(Ich habe Angst vor Monstern. Hast du Angst vor Monstern?),* (ученик, 6.год.). Предикатът (*имам страх*) задължително изисква препозиционалната фраза (*от чудовища)*, която в случая е изпусната.

Изразите на БЕ *„страх ме е от“, „страхувам се от“* се възприемат и усвояват от обучаемите още при въвеждането им от преподавателя, но остават за известен период в пасивните знания и изискват допълнителни тренировки, за да се активират и в продуцираната устна и писмена реч.

– интерференции при междуезикови омоними или пароними, немски думи с окончания от БЕ за м.р., мн.ч.:

****Аз*** *ще ставам* ****полицист***. (от нем. der Polizist – полицай), (ученик, 6 год.),

Ако ****ти*** *видиш крадец, трябва да кажеш на* ****полицай***. (die Polizei – полиция), (ученик, 6 год.),

****Аз*** *няма да* ****идвам*** *на българско училище в събота, защото* ****аз*** *много* ****термини*** ****имам***. (der Termin - определена дата, час, срок, напр. при лекаря), (ученик, 9 год.). В този пример освен немската дума ****термин****и*, която е получила окончание за същ. име от м.р. мн.ч. *-и*, се наблюдават още и типичният за НЕ краен словоред в подчиненото изречение; неправилна употреба на глагол от несвършен вид, дължаща се на липсата на категорията *вид на глагола* в НЕ.

Ненужно употребената местоименна форма в ролята на подлог в подчиненото изречение на БЕ (…, *защото* ****аз*** *много термини имам.)* се дължи на особеност в НЕ, според която употребата на подлог в изречението е задължителна.

****Аз*** *не обичам* ****диктат****и.* (das Diktat – диктовка), (ученик, 8 год.). Подобен е и случаят в този пример, при който немската дума [диктат] се припознава от ученика като същ. име, към което добавя по аналог окончание *-и* за мн. ч.

На **синтактично ниво** интерференции се наблюдават най-често в словореда, който бива повлиян от немския език, за който е характерен краен словоред при подчинените въведени изречения. Освен това неправилно поставяне в крайна позиция или след глагола се наблюдава при отрицателната частица *не*, възвратната частица *се,* кратките форми на личните местоимения:

*Аз ***искам** с Тони в пясъка ***играя**.* (Ich **möchte** mit Toni im S andkasten **spielen**.), (ученик, 6 год.),
*Тази блуза харесва ***ме**.* (Diese Bluse gefällt **mir.),** (ученик, 6 год.),
*Аз казвам ***се** Ани.* (Ich heiße Anni.), (ученик, 7 год.),
*Аз искам този молив ***не.*** (Ich möchte diesen Bleistift **nicht**.), (ученик, 6 год.),
*Аз обичам ***те**.* (Ich liebe **dich.),** (възрастен, ниво А1),
*Имаш ли домашна работа? Аз ***не имам**. (Ich **habe nicht.),*** (ученик, 7 год.).

Други особености:

Някои примери за влиянието на НЕ върху речевата продукция на обучаемите, които не представляват нарушение на езиковите норми, могат да се характеризират като прояви на езиков трансфер. Въпреки че не затрудняват комуникацията, те звучат неестествено за носителите на БЕ като Е1:

– прекомерна употреба на лични местоимения в позицията на подлог в БЕ, която може да се обясни в факта, че за разлика от подлога в БЕ

подлогът в НЕ е задължителен.

*Искаш ли сладолед? Да, ***аз** искам сладолед. (Ich möchte Eis),* (ученик, 7 год.).
*Какво ***ти** правиш в свободното време?(Was machst du in deiner Freizeit?),* (ученик, 7 год.).

– избягване употребата на удвоени местоименни форми от типа *„на мене ми“, „на тебе ти“* и т.н., тъй като в НЕ липсват. Наблюденията ни показват, че тези местоименни форми биват разбирани от обучаемите, но остават в пасивните знания и твърде рядко се употребяват в речевата продукция.

– тенденция към по-честа употреба на глаголи от несвършен вид се наблюдава в началните нива на усвояване на БЕ (А1-А2), като в случая възможно обяснение може да се търси в липсата на категорията *вид на глагола* в НЕ.

> *Къде ***аз** да ***сядам**? вм. Къде да седна?, (възрастен, А1)*
> ****Аз** няма да ***идвам** утре. вм. Няма да дойда утре., (възрастен, А1)*
> ****Аз** ще ***поканвам** всички деца на моя рожден ден. Вм. Ще поканя…,* (ученик, 7 год.).

Прогнозиране на интерферентни грешки

Количественото натрупване на примери за системни интерферентни грешки и отклонения неминуемо насочва автора към въпроса за тяхното прогнозиране. Значителен е потенциалът пред преподавателите да бъдат подпомогнати в подготовката на материали и упражнения за целенасочена работа с тези проблемни явления и преодоляване фосилизацията на грешките.

Битува схващането, че най-лесно и с най-голяма точност се прогнозират лексикалните грешки. Според нас това се дължи на факта, че те са най-лесно разпознаваеми, дори и от неспециалисти. Нерядко можем да чуем напр. че „едно дете смесва езиците“, като по този начин най-често се описват точно този тип интерферентни грешки.

Опитът ни досега показва, че не само на лексикално, но и на всички останали езикови равнища, немалко от интерферентните грешки могат да бъдат предвидени. Особено при езикови явления, при които се наблюдава ясна разлика или дори липса на сходно или същото езиково явление в един от двата контактуващи езика. Такива са: фонемата [Ъ], характерна само за българ-

ския език; преизказното наклонение, или т. нар. евиденциалност; категорията вид на глагола; удвоените местоименни форми „на мене ми, на тебе ти“; разликите в употребата на преходни и непреходни глаголи и пр.

При опитите за прогнозиране от страна на преподавателя е нужно да се вземат под внимание различният езиков и социален опит на обучаемите. Например що се отнася до преизказността, децата, изучаващи БЕ като чужд, имат съществено предимство пред възрастните обучаеми заради досега им със света на приказките, за които тази особеност, липсваща в НЕ, е характерна. На базата на наблюдения върху деца и възрастни с първи език английски, изучаващи БЕ като втори, до сходни изводи достига и И. Димитрова: „в междинния български език на децата билингви и чужденците, изучаващи български, се наблюдават идентични интерферентни езикови грешки на всички езикови равнища.“ (И. Димитрова 2020: 143).

С оглед на множеството критики спрямо контрастивната хипотеза (сравняване на двата контактуващи езика) при прогнозирането на трансферни влияния и интерферентни грешки, авторът отчита и факта, че от една страна, разгледаните в статията примери се отнасят само до устна езикова продукция. От друга страна, обаче се допуска възможността причините за интерференциите да надхвърлят обективните лингвистични различия, които не са обект на това изследване.

Заключение

Въз основа на анализираните в настоящата статия примери за интерферентни грешки могат да се формулират следните няколко твърдения:

– интерферентните грешки при децата билингви и при възрастните, изучаващи български език като чужд в немска езикова среда, са сходни и с оглед на лингвистичните различията в двата езика, до голяма степен предвидими,

– познаването на тези различия в контактуващите езици от страна на преподавателя по български език като чужд, наред с оп-

ита и подготовката му по методика на чуждоезиковото обучение, е необходимо условие за успешната му и целенасочена работа,

– част от трудностите, които обучаемите срещат при овладяването на българския език като втори, могат ефективно да бъдат осмислени през призмата на техния първи език, като под внимание трябва да се вземат и неезикови влияния, каквито са социолингвистичният опит на обучаемите, тяхната възраст, лична мотивация за изучаване на БЕ, индивидуални характеристики и др.

Извън езиковите фактори, разгледани в статията, допълнителни причини за трансферни явления и интерферентни грешки в устната реч на изучаващите БЕ деца и възрастни могат и трябва да бъдат търсени извън самите обучаеми. Възможни сфери на изследване в тази насока могат да бъдат напр. интензивността на преподаване, методиката и подхода на преподавателя по БЕ като чужд в небългарска езикова среда, адекватността на учебните материали.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БЕ – български език
Е1 – първи език
Е2 – втори език
НЕ – немски език
ОЕЕР - Обща европейска езикова рамка

БИБЛИОГРАФИЯ

Димитрова 2020: Димитрова, И. За някои случаи на езикова интерференция при деца билингви (с български и английски) и чужденци (с първи език английски), изучаващи български като втори език, – В: *Проглас*, кн. 2, 2020 (год. XXIX), с. 136–144.// Dimitrova 2020: Dimitrova, I. Za nyakoi sluchai na ezikova interferentsia pri detsa bilingvi (s balgarski i angliyski) i chuzhdentsi (s parvi ezik angliyski), izuchavashti balgarski kato vtori ezik, – In: *Proglas*, kn. 2, 2020 (god. XXIX), 136–144.

Крейчова 2020: Крейчова, Е. Някои специфики при преподаване на български език като чужд (с акцент върху лексиката и фразеологията). – В: *Филологически форум,* 2020, Година 6 (2020), № 2 (12), 22–29 // Kreychova 2020: Kreychova, E. Nyakoi spetsifiki pri prepodavane na balgarski ezik kato chuzhd (s aktsent varhu leksikata i frazeologiata). – In: *Filologicheski forum*, 2020, Godina 6 (2020), № 2 (12), 22–29.

Петкова 2010: Петкова, А. Езикова интерференция в говора на българската диаспора в с. Стеблево, Голо Бърдо – Албания. – В: *Проблеми на устната комуникация. Книга осма. Осма национална конференция с тематичен блок, посветен на 10-годишнината на в. „Янтра днес" 5-6 юни 2008 г.* В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий". 2010, 241–250. // Petkova 2010: Petkova, A. Ezikova interferentsia v govora na balgarskata diaspora v s. Steblevo, Golo Bardo – Albania. – In: *Problemi na ustnata komunikatsia.* Kniga osma. Osma natsionalna konferentsia s tematichen blok, posveten na 10-godishninata na v. „Yantra dnes" 5-6 yuni 2008 g. UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy". V. Tarnovo, 2010, 241–250.